

Ceylan, Muhammet Nuri (2023). "Mucizenin Keramete Dönüşümü ve Saltuk Gazi'nin Kerametlerinde Peygamber Mucizelerinin İzler". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 13, s. 29-58.

MUCİZENİN KERAMETE DÖNÜŞÜMÜ VE SALTUK GAZİ'NİN KERAMETLERİNDE PEYGAMBER MUCİZELERİNİN İZLERİ TRANSFORMATION OF MIRACLE INTO PROPHECY AND TRACES OF PROPHET MIRACLES IN THE MIRACLES OF SALTUK GAZI

Araştırma Görevlisi Muhammet Nuri CEYLAN*

Atatürk Üniversitesi

muhammet.ceylan@atauni.edu.tr

Öz

İslamiyet'in, Balkanlar'da yayılmasında önemli bir rol oynadığı ifade edilen Saltuk, Türk düşünce dünyasının en önemli destan kahramanlarından biridir. İdealize edilmiş bir kahraman özelliği gösteren Saltuk'un efsanevi kişiliği etrafında önemli hikayeler vücuda getirilmiştir. Bu anlatılarda Saltuk'un gazi ve veli tipi kahraman özelliği gösterdiği görülmektedir. Kahramanın tip özellikleri, onun verdiği mücadelenin destekleyici unsuru olarak görülen kerametlerle desteklenmiştir. Bu kerametlerin başında Saltuk'un ateşte yanmaması, ölüleri diriltmesi, kılıcın onu kesmemesi, insan dışı varlıklara hükmetmesi, hayvanların dilini bilmesi cinler ve meleklerle görüşmesi gelir. Anlatı kültürünün etkisiyle ona atfedilen kerametler, peygamber mucizeleriyle iç içe geçmiş, mucizeler Saltuk özelinde bir tür keramet olarak kendini göstermiştir. Bu çalışmada Saltuk'a atfedilen kerametler bağlamında peygamber mucizelerine yapılan göndermeler irdelenecek, bu kerametlerle peygamberlere münhasır mucizeler karşılaştırılacak, benzer ve ortak yönler ortaya çıkarılacaktır. Böylece iki olağanüstü durum arasındaki ilişki, değişim ve dönüşüm safhaları, destan kahramanın serüveni bağlamında

* ORCID: orcid.org/0000-0003-4194-7527

değerlendirilecek, Saltuk'un hayatında vuku bulan olay ve durumlarda, peygamber mucizelerinin iz sürümü yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Saltuk, mucize, keramet, gazi tipi, veli tipi.

Abstract

Saltuk, who is said to have played an important role in the spread of Islam in the Balkans, is one of the most important epic heroes of the Turkish thought. Important stories have been created around the legendary personality of Saltuk, an idealized hero. In these narratives, it is seen that Saltuk shows the characteristics of a veteran and a guardian-type hero. The characteristics of the hero are supported by the miracles seen as the supporting element of his struggle. At the beginning of these miracles are Saltuk's not burning in the fire, his resurrecting the dead, the sword's not cutting him, ruling over non-human beings, knowing the language of animals, and meeting with jinn and angels. With the influence of narrative culture, the miracles attributed to him intertwined with the miracles of the prophets, and miracles manifested themselves as a kind of miracle in the case of Saltuk. In this study, references to prophetic miracles in the context of the miracles attributed to Saltuk will be analyzed, these miracles will be compared with the miracles exclusive to prophets, and similar and common aspects will be revealed. Thus, the relationship between the two phenomena—the stages of change and transformation—will be evaluated in the context of the epic hero's adventure. In addition, the events and situations that took place in Saltuk's life will be traced to the miracles of the prophet.

Keywords: Saltuk, Miracle, Prophecy, Gazi Type, Veli Type.

Giriş

Sarı Saltuk'un hayatı ve *Saltuk-nâme* eseri üzerine bugüne kadar birçok önemli çalışma kaleme alınmıştır. Bu çalışmaların başında Kemal Yüce'nin *Saltuk-nâme/Tarihi, Dini ve Efsanevi Unsurlar* başlıklı eseri gelir. Kapsamlı bir çalışmaya imza atan Yüce, eserinde *Saltuk-nâme*'de geçen kerametlere de yer vermiş ve bu kerametleri çeşitli yönleriyle incelemiştir. Yüce eserinde kuyuya atılma motifine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış ve Saltuk'un kuyuya atılma hadisesi etrafında gelişen olayları 4 unsura (su, ateş, rüzgâr ve toprak) hükmetme, onları istekleri doğrultusunda kullanma bağlamında değerlendirmiştir. Yapılan bu çalışmada ise kuyu motifinin doğrudan Hz. Yusuf'un hayatından bir öykünme olduğu, Allah'ın Hz. Yusuf'un şahsında bir

mucize olarak onu uzun bir süre kuyuda yaşatması şeklinde gerçekleşen olaya atıf yapıldığı görülmüştür. Ayrıca mezkûr eserde Saltuk'un gerçekleştirdiği kimi harikulade olaylar; özellikle havaya, suya, toprağa vs. hükmetme mevzuları dört unsur¹ teorisi bağlamında irdelenmiştir. Oysaki Saltuk'un gerçekleştirdiği hemen hemen her keramette bir peygamberin mucizesine atıf olduğu, bu harikulade işlerde ilahi bir güçle desteklenen kahramanın peygamberlerin sergiledikleri olağanüstü olaylar aksettirilmektedir. Yine aynı çalışmada Hz. Musa ve Sarı Saltuk münasebeti etrafında asanın yılanı dönüşmesi ve denizi ikiye yarma olaylarına yer verilmiştir. Oysaki anlatı boyunca destan kahramanın birçok kerametinde Hz. Musa'nın mucizelerinin izleri görüldüğü gibi Hz. Musa'nın hayatındaki kimi harikulade gelişmelerin de Sarı Saltuk'un hayatına sirayet ettiği görülmüştür (Sandığa konulup denize atılma ve bir mucize ile kurtulma gibi). Eserde incelenen kerametlerden biri de rüyadır. Fakat burada da rüya daha çok peygamberden veya diğer din büyüklerinden gelen bir işaret veya fetih için yol gösterme amacı güttüğü aktarılmıştır. Buna karşın Saltuk'un rüya münasebeti, rüya yorumlaması bizi doğrudan Hz. Yusuf'a götürmekte, Hz. Yusuf'a verilen bu mucizenin keramet şeklinde destan kahramanının şahsında dikkatlere sunulduğu görülmektedir. Son olarak Kemal Yüce eserinde kerametler başlığı altında incelediği olayların büyük bir kısmını Hızır, Hacı Bektaş Veli, Danişmend Gazi, Battal Gazi, Emir Sikkın, Hoca Ahmet Yesevi gibi din büyüklerinin kerametleri bağlamında değerlendirmiştir. Bu çalışmada ise sadece destan kahramanının kerametleri ile peygamberlerin hayatları etrafında vuku bulan mucizevi olaylar arasındaki bağ irdelenmiştir. Bunun yanı sıra aktarılan peygamber mucizeleri sadece Kurân'da geçen mucizelerle sınırlı kalmamış, sonraki dönemlerdeki eserlerde yer verilen peygamber mucizeleri (Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Lut, Hz. İsmail vd.) de Saltuk Gazi'nin kerametleriyle ilişkilendirilerek

¹"Anâsır-ı erbaa dört unsur demek olup klasik felsefede toprak, su, hava ve ateşten ibarettir. İslâm kaynaklarında anâsır-ı erbaa yerine ustukussât-ı erbaa, erkân-ı erbaa, tabâi-i erbaa, mevâdd-i erbaa, ümmehât-i erbaa, ümmehât-i süfliyye, usûl, mebâdî ve kavâbis gibi daha başka terimler de kullanılmıştır." (Karlığa, 1991: 149).

incelenmiştir. Bu hususta yapılan bir başka çalışma ise Rabia Uçkun'un kaleme almış olduğu *Saltuknâme'de Sarı Saltuk Gazi'ye Atfedilen Kerametler*"dir. Uçkun, bu çalışmada destan kahramanının anlatı boyunca sergilediği belli başlı olağanüstü fiilleri sıralamış, bu çerçevede rüya, diğer varlıkların dilini konuşma, olağanüstü varlıklarla münasebet, ateş ve su etrafındaki doğaüstü işler, taş kesilme, ağaçları yeşertme gibi kahramanın sergilemiş olduğu kerametleri kısaca aktarmıştır (Uçkun, 2014: 131-144). Eserde herhangi bir karşılaştırma yapılmamış ve kerametlerin mucizelerle olan münasebetine değinilmeden sadece vuku bulan olağanüstü fiiller dikkatlere sunulmuştur. *Mucizenin Keramete Dönüşümü ve Saltuk Gazi'nin Kerametlerinde Peygamber Mucizelerinin İzleri* başlıklı bu çalışmada ise öncelikle mucize ve keramet ne olduğu ve bu iki olağanüstü fiilin arasındaki münasebet verilmiş, daha sonra da destan kahramanının şahsında vuku bulan kerametler çok yönlü olarak incelenmiş, bu kerametlerin çeşitli peygamberlerin hayatı etrafında şekillenen mucizeyle irtibatı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

32

Saltuk-nâme, gazi-veli tipi kahraman olarak addedilen Sarı Saltuk²'un hayatı etrafında teşekkül eden olayların anlatıldığı, özellikle Anadolu'da, Rumeli'de Türk-İslam kültür ve inancının yayılması amacıyla kaleme alınan en önemli epik anlatılardan biridir. Eser, Balkanlar'da Müslümanlığın yayılmasını sağlamak ve Türklerin cihan hakimiyeti fikrini pekiştirmek bağlamında önemli bir rol üstlenmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Uzun Hasan ile savaş için sefere çıktığı dönemde Balkanlar'ın muhafazası için Şehzade Cem'i Edirne'de bıraktığı, Rumeli'nde vazifesi sırasında Sarı Saltuk ile ilgili birçok rivayet, menkıbe duyan şehzadenin bunlardan çok etkilendiği, bu anlatıların toplanıp muntazam bir eserin vücuda getirilmesini istediği ve bu görevi Ebû'l-Hayr-ı Rûmî (Abu'l Hayr Rûmî)'ye verdiği, onun da Anadolu ve Rumeli'yi gezerek halk arasında anlatılagelen menkıbeleri bir araya getirmek suretiyle *Saltuk-nâme*'yi vücuda getirdiği aktarılmıştır (Köprülü, 1943: 179/485). *Saltuk-nâme*'nin Türk-İslam medeniyetinin gaza ruhunu ve "Kızıl Elma" mefkûresini yansıtan en güzide

²Anlatılarda kahraman **Hızır**, **Saltık**, **Saltuk** ve **Şerif** gibi isimlerle anılmıştır. İncelemede mezkûr isimler zaman zaman kullanılmıştır.

eserlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Gaza ruhuyla dünyanın her yerine İslamiyet'i götürmek ve bütün insanlığa Türkün adaletini, merhametini ulaştırmak üzerine kurulu bu eserin mahiyetini, Selahaddin Bekki şu sözlerle açıklar:

“*Saltuk-nâme*, 13. yüzyılda yaşadığı bilinen Sarı Saltuk hakkında anlatılan menkabelerin Ebü'l Hayr-ı Rûmî tarafından bir araya toplanmasıyla oluşturulmuştur. Ebü'l Hayr-ı Rûmî, bu menkabeleri sıralarken Saltuk'un yaşadığı dönem ve coğrafyanın özelliklerini, Bizanslılarla olan mücadelelerini, eski Türk efsane ve masalları ile Arap ve Fars kültüründen gelen birtakım unsurları birbirine ekleyerek eserini menakıpnâmeler toplusu olmaktan çıkarıp onu bir destan formuna sokmuştur. Destanın temel konusu, Anadolu ve Balkanların yurt edinilmesi ile Müslümanlaştırılmasıdır.” (Bekki, 2014: 313-324)

Saltuk-nâme, İslam'ın yayılması için mücadele veren Sarı Saltuk adlı kahramanın doğumundan vefatına kadar geçen sürede vuku bulan olay ve maceraların hikayeleştirilmesi üzerine kuruludur. Destanlar her ne kadar bir kahramanın hayatını konu edinmiş olsa da mahiyeti itibarıyla toplumsal bir mücadele, milli bir ruh, Türklerin sosyokültürel hayatı, milli şuur, toplum bilinci gibi olguların bu anlatıları şekillendirdiği görülmektedir. *Saltuk-nâme*'nin 13. yüzyılda yaşamış Sarı Saltuk'un maceralarının aktarıldığı destani bir eser olduğu, destan kahramanın alp-eren hüviyetinde Anadolu'nun ve Rumeli'nin fetihleri sırasında birçok savaşa iştirak ettiği, kahramanlıklar gösterdiği ve henüz hayatta iken destani bir şahsiyet haline geldiği ve böylece menkıbelerinin dilden dile yayıldığı aktarılmıştır (Akalin, 1987: III). Eserde tarihi mekân ve kişiliklere, o dönem Balkanlar'da ve Rumeli'de vuku bulan gazalara vd. gerçek vakıalara yer verildiği kadar olağanüstü mekanlara, tabiatüstü olay ve durumlara ve hayali kahramanlara da yer verilmiştir. Böylelikle anlatılar Saltık Gazi'nin biyografisi olmaktan çıkarak bir destan kahramanı etrafında şekillenen, Türk-İslam ülküsünün anlatıldığı eser hüviyetine bürünmüştür. Bu yönelim *Saltuk-nâme*'nin yüzyıllar boyunca sevilerek anlatılmasına yazılı hale getirilerek sonraki kuşaklara bırakılmasına da vesile olmuştur. “Sarı Saltık Osmanlı erkanının Balkanlar'a yönelik her türlü tecessüsünü besleyen ve harekete geçiren, hala daha tesir üreten tarihi bir kahraman olarak mütalaa edilmekte ve onun menkıbelerinin derlenip toplanması ve tekrar

tekrar okunması ihtiyacı da buradan ileri gelmektedir.” (Turinay, 2014: 178-216) Bu bağlamda anlatının merkez kahramanı olan Sarı Saltuk’un kim olduğu sorusu büyük ehemmiyet arz eder. Çünkü destan kahramanının özellikleri, kerametleri, tabiatüstü güçleri, anlatının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ona atfedilen veli, gazi, alp, evliya yakıştırmaları Saltuk’un hangi vasıf ve özelliklerle donatıldığıнын irdelenmesi için önemli ipuçları olarak görülebilir. Onun bünyesinde birleşen bu yakıştırmalar, anlatı kahramanının destan içinde icra ettiği her durum ve olaya bir alt yapı teşkil etmekte ve inanç gereği tüm bu durumlara önemli bir temel oluşturmaktadır. Öyle ki peygamberlerin göstermiş oldukları mucizelerin benzerlerinin Saltuk tarafından keramet olarak icra edildiği görülmüştür.

Vekâyi’nâme, seyahatnâme, menakıpnâme ve çeşitli vakıf kayıtlarında Sarı Saltık’ın gerçek hayatıyla ilgili çeşitli bilgiler yer almaktadır. Fakat efsanevi kişiliği çerçevesinde aktarılan hikayeler sebebiyle gerçek hayatı ve menkıbevi hayatı iç içe geçmiş ve böylece ortaya bir destan kahramanı çıkmıştır. Bu kaynaklarda Sarı Saltık’ın Selçuklu döneminde yaşadığı, Türkmenlerle birlikte Balkanlar’a göç ettiği, halkın arasında söz sahibi olan ve lider vasıflı bir kişi olduğu, halkın ona büyük hürmet gösterdiği bir şahsiyet olduğu aktarılmıştır. Bu minval üzere kaynaklardan hareketle onun aşiret reisi, tarikat ehli bir şeyh, derviş ve gazi olduğu ifade edilmiştir (Ocak, 2020: 17-138). *Saltuk-nâme*’ye göre onun asıl adı Hızır’dır. Seyyid Battal Gazi’nin neslindedir. Halk ona daha sonra Şerif Hızır adını vermiştir. Peygamber soyundan olduğu için Şerif adıyla anılmıştır. Babası Hz. Hüseyin, annesi ise Hz. Hasan’ın soyundan gelmektedir (Demir ve Erdem, 2007: 21-59). Yüzyıllarca dilden dile dolaşan, gerçek ve menkıbevi hayatı etrafında teşekkül eden anlatımlar, onun halk tarafından büyük bir sevgiye mazhar olmasına önyak oluşturmuştur. Bu sevgi çerçevesinde Anadolu ve Balkanlar’da birçok noktada makamlar, mezarlar inşa edilmiş, onun adıyla tekkeler kurulmuş ve efsaneler anlatılmıştır. Akçahisar Sarı Saltık Türbesi, Alaşehir Saltık Türbesi, Babadağı ve Babaeski türbe ve vakıfları, Balçık, Beyşehir, Balagay, Bor Hozat türbeleri vd. bunlardan bir kaçıdır (Kapusuzoğlu ve Çam, 2018: 33-130).

Saltık'ın faaliyetleri ve mücadele alanı göz önüne alındığında onun Balkanlar'da İslamiyet'i yaymak amacı güden büyük bir misyoner olduğu ifade edilmiştir. Bu amaçla *Saltuk-nâme*'de aktarıldığı üzere o, zaman zaman keşiş kıyafetleri giymiş, İncil okumuş ve Hristiyanlara fetvalar vermiştir. Bu yönelim onun özellikle Slav kavimleri arasında da sevilmesine ve sahiplenilmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda onun, Balkanlar'da ve Slav halkları arasında İslam'ı yaymak için cihat eden bir derviş-gazi, veli-gazi olduğu söylenebilir (Okiç, 1952: 48-58). Sarı Saltuk, Alp tipi, Gazi tip ve Veli tipi özelliklerini bünyesinde birleştiren bir prototip ve idealize edilmiş bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Saltuk müstesna bir Türk kahramanıdır. Hem bir veli hem de cesur bir kahraman olarak Anadolu, Rumeli ve Balkanlar'da önemli faaliyetler yürütmüş, gazalar yapmış ve Türk-İslam ülküsü doğrultusunda mücadele vermiştir (Akalin, 1994: 360-382). Salahaddin Bekki de onun bir alp-eren olduğunun ve onu gazi olarak vasıflandırmanın doğru olabileceğini belirtmiştir:

“Sarı Saltuk'un yapmış olduğu mücadelenin Müslümanlık eksenli olması onu, bir kahraman olarak 'alp-eren (gazi)' diye vasıflandırmamızı gerektirmektedir. Sarı Saltuk, Âşık Paşa'ya göre dünya alplığının en önemli özelliklerinden sayılan cesaret dolu bir yürek, güçlü bir pazı ve olağanüstü bir kılıca sahiptir. Saltuk'un ayrıca keramet gösterecek derecede ermiş olması onu tam anlamıyla manevi anlamda da alp-eren/gazi yapmaktadır.” (Bekki, 2014: 313-324)

Sarı Saltuk'un gerçek hayatı hakkındaki en önemli bilgiler ise İbn es-Serrâc'ın *Tuffâhul'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh* adlı eserinde yer almaktadır. “Şeyh Saltuk, evliyanın büyüklerinden, tarikat önderlerinden ve seçkinlerden olup, pek çok kerametleri, açık burhanları, muazzam halleri, sayısız ve her zaman geçerli güzel menkıbeleri vardır.” (Es-Serrâc, 2015: 324) İbn Serrâc'a göre Saltuk bir tarikat şeyhi, kerametleriyle tanınan seçkin bir evliya, olağanüstü halleri, durumları olan, ilahi bir destekle tabiatüstü güçlere sahip bir veli şahsiyettir. Zikredilen eserde yazarın, Saltuk'u yakından tanıdığından bahsetmesi ve onun hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi ise dikkate şayandır. Bunların başında Saltuk'un İslamiyet'i yaymak için küffara karşı daima seferler yaptığı, etrafındaki halkı bu gaye doğrultusunda örgütlediği, öncülük ettiği, dervişane veya sofiyane bir hal üzere

olduğu, yetmiş yaşlarında Hicri 697 (M. 1297-1298) tarihinde vefat ettiği belirtilmektedir (Es-Serrâc, 2015: 48-67).

Sarı Saltuk'un gerçek ve menkıbevi hayatı etrafında sıralanan bu görüşler doğrultusunda ona atfedilen Gazi-Veli tipi yakıştırmaları bu bağlamda büyük bir öneme sahiptir. Mehmet Kaplan tipleri tahlil ettiği eserinde Türklerin, İslamiyet'i kabul etmeden önce askeri ve kumandanlık vasıflarına sahip olduklarını, bu sayede büyük kahramanlık gösterdiklerini ifade etmiştir. Daha sonra destanlar aracılığıyla simgeleştiren bu kahramanlar dışa dönük, güçlü, mücadeleci, zorlu şartlar karşısında yılmayan, aile, toplum, devlet ve bayrak olgularına sıkı sıkıya bağlı ve bunlar uğrunda büyük bir mücadele veren Alp tipini vücuda getirmiştir. İslamiyet'ten önce cihan hakimiyeti mefkuresi ile hareket eden Türkler İslamiyet'i kabulleriyle birlikte gaza ruhuna sahip olmuş ve mücadeleci yapıları üst seviyelere ulaşmıştır. Bu durum Alp tipinin yerini Gazi tipine bırakmasına olanak sağlamıştır. Kaplan'a göre Gazi tipi aynı Alp tipi gibi dünyayı fethetmeyi gaye edinen bir mefkureye sahiptir. İslamiyet onun mücadeleci yapısına mana ve destek vererek zenginleşmesine önayak olmuştur. Bu tipin teşekkülünde, yüzlerce yıldır anlatı ve düşünce dünyasında yaşatılmasında gazanâme ve gazavatnâme türündeki eserlerin kıymeti haizdir. Bu eserlerde yer alan kahramanlar ve onların özelinde oluşan idealize insan tipi sonraki dönemlerde kaleme alınan eserlerdeki kahramanları da etkilemiş ve şekillendirmiştir. Gaza ruhu etrafında hareket eden anlatı kahramanına özel hususiyetler atfedilmiş, onun kişilik ve karakter özellikleri bu ruh etrafında çizilmiştir. Böylece ortaya Gazi tipi kahramanlar çıkmıştır. Bu bağlamda değinilmesi gereken tiplerden biri de Veli tipidir. Mehmet Kaplan Türk-İslam kültür ve medeniyetinin teşekkülündeki en büyük rollerden birinin veliler olduğunu ifade eder. Gazi tipiyle birlikte Veli tipi hüviyetindeki kahramanlar tüm bu değerler sisteminin (İslam, gaza, milli ruh, milli şuur, bayrak, devlet vs.) asırlar boyunca taşıyıcısı ve koruyucusu konumundadır. Kaplan'a göre bu ruhla gaziler ve veliler çoğu zaman birlikte hareket etmişlerdir. Fetih ülküsü etrafında gaziler savaşın ön safhasında hareket ederken, veliler askerlerin ve toplumun manevi gücünü tesis etmek ve korumak üzere mücadele

vermişlerdir. Velilerin öldükten sonra dahi büyük bir şöhrete sahip olmaları ise inançları etrafında toplum nezdinde sahip oldukları manevi güçlerinden kaynaklanmaktadır. Böylece veli şahsiyetlerin sosyal, politik ve kültürel alandaki tesiri büyük bir o kadar da güçlü olmuştur. Bu sadece düşünce dünyasında kalmamış velilerin kerametlerinin anlatıldığı menkıbelerle dilden dile aktarılmıştır. Böylece veliler Türk-İslam kültürü çerçevesinde toplumun yüce ve insani değerlerini temsil eden insanlar konumuna yükselmişlerdir. Bu durum Veli tip kavramını gün yüzüne çıkarmıştır (Kaplan, 1996: 30-130). Gazi ve Veli tipleri Sarı Saltuk'un şahsında incelenecek olursa, destan kahramanının zikredilen tüm bu özellikleri bünyesinde barındırdığı görülmektedir. O, at binmesi, kılıç kuşanması, gazalara gitmesi, en ön safta savaşması, gayrimüslim toprakları fethetmesiyle tam bir Gazi tip özelliği gösterir. Bunun yanı sıra onun manevi bir güce sahip olduğu da gözlemlenmektedir. Böylelikle İslam'ı anlatması, yaşaması, yaşatması, örnek bir Müslüman olması, toprakları fethederken gönülleri de fethetmesi tüm bunların etrafında peygamberlerin mucizelerine benzer kerametler göstermesi, doğaüstü güçlere sahip olması, melek-şeytan vb. tabiatüstü varlıklarla görüşmesi gibi özellikleriyle de tam bir Veli tipi özelliği göstermektedir. Böylelikle Sarı Saltuk'un Gazi-Veli tipi bir kahraman olduğu, mücadelesinin bu minval üzere şekillendiği, göstermiş olduğu tüm kerametleri de bu doğrultuda bünyesinde topladığı söylenebilir. Çalışmada anlatı boyunca karşımıza çıkan, peygamberlerin mucizelerine gönderme yapılan durum ve olaylar Veli tipi ve Veli tipinin özellikleri etrafında değerlendirilecek, böylelikle Saltuk Gazi özelinde mucizenin keramete dönüşümü örneklerle incelenecektir.

1.Mucize Keramet İlişkisi

Din büyüklerinin çeşitli hal ve zamanlarda göstermiş oldukları olağanüstü işler başlıca iki önemli kavram *mucize* ve *keramet* etrafında incelenmiştir. Mucize literatürde çeşitli manalarda kullanılmıştır.

"Bir şeye güç yetirememek. Kanıt olarak gösterilen harikulade olayın karışıklığa sebebiyet vermemesi için bizzat iddia sahibinin doğruluğuna işaret edecek tarzda meydana gelmesi ya doğrudan yahut dolaylı biçimde

ilâhî bir fiil olması, olağanüstü bir şekilde zuhur etmesi, peygamberlik iddiası ve tehadî ile birlikte vuku bulması, peygamberin güvenilirliğini zedeleyecek bir şüphe taşımaması ve nübüvvet iddiasının ardından gerçekleşmesi gibi hususlardır. Mucizenin özellikleri arasında iki temel husus öne çıkar. Birincisi ilâhî fiil olması ve sadece peygamberlerin elinde zuhur etmesidir; dolayısıyla herhangi bir kimsenin gösterdiği harikulade olaya mucize denmez.” (Bulut, 2020: 348-351)

Mucize, Allah tarafından insanlığı doğru yola iletmeleri için gönderilen peygamberlerin bizzat gösterdiği veya kendisi dışında, peygamberliğine alamet olarak ilahi güç tarafından meydana getirilen tabiatüstü olaylara denir. Bunlar onun hak peygamber olarak gönderildiğinin delilleri olarak kabul edilirler. Bu olay ve durumların peygamberlerin üstün vasıflarını ortaya koymak, karşısında duranları imana sevk etmek veya inkâr edenleri aciz bırakmak gibi amaçları vardır (Çakır, 2015: 13-21). Mucize metafizik yani akıl ötesi ve kâinat kanunlarının dışında olan olay durum ve olaylar için kullanılmakta ve peygamberlerle özdeşleştirilmektedir. Özellikle inkârcı kavme karşı peygamberlerin ikna, ispat veya helak etme gibi durumlar etrafında ilahi gücün yardımıyla ortaya konan, diğer insanların benzerini icra etmek hususunda aciz kaldıkları olaylardır (Karakaya, 2016: 172-174). Bu tanımlamalar doğrultusunda iki önemli nokta dikkate çekmektedir. Devirler içinde ortaya konan mucizelerin ilahi kaynaklı olması buradan çıkarılacak ilk sonuç olduğu, ikincisi ise mucizelerin nübüvvet ile yani peygamberlik makamıyla yakın ilişkili olmasıdır. Kelam alimleri mucizenin sadece peygamberlere özgü olduğunu ifade etmişler; onun sadece peygamberlerin elinde zuhur edebileceğini, dolayısıyla herhangi bir kimsenin gösterdiği harikulade olaya mucize denmeyeceğini belirtmişlerdir. Kısaca mucize peygamberlerin risaletini (peygamberliğini) ispat edecek hususlar olarak adlandırılabilir (Köksal, 1995: 285). Kur’ân-ı Kerîm’de mucize kelimesi geçmemektedir. Bunun yerine ayet/ayat, işaret/işarat, beyyine/beyyinat, berahin/burhan, delil/delail gibi terimlerle mucize olgusu karşılanmıştır (Uludağ, 2008: 63). Bu bağlamda Kur’ân’da mucize olgusuna önemli göndermeler yapılmış ve bunun sadece Allah’ın yardımıyla peygamberlerin gerçekleştirdiği şeyler olduğuna işaret edilmiştir: “...Allah’ın izni olmadan hiçbir

peygamber için ayet (mucize) getirme imkânı yoktur...” (el-Ra’d 13/38) “Peygamberleri onlara dediler ki: (Evet) biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah’ın izni olmadan bizim size bir delil (mucize) getirmemize imkân yoktur. Müminler ancak Allah’a dayansınlar.” (el- İbrahim 14/14) Görüldüğü gibi mucizelerin sadece peygamberlere has olay ve durumlar olduğu ve bunların Allah’ın yardımı ile vuku bulduğu vurgulanmıştır. Mucizeler hususunda dikkat çekilmesi gereken en önemli noktalardan biri de “eğitim” mevzusudur. Yukarıda da ifade edildiği üzere peygamberler insanları Allah’ın tevhit yoluna iletmeye, onları çeşitli mucizelerle ikna etmeye, gerçek gücün ve kudretin Allah’a ait olduğunu göstermeye çalışırlar. Onların göstermiş olduğu mucize bağlamındaki delillerle o toplumu düzeltmek, iyi-güzel-doğru-yanlış, temiz- vs. olguları öğreterek bozulmuş toplumu düzeltmek en büyük gayeleri olmuştur. Bir nevi toplumun maddi ve manevi eğitimi şeklindeki bu işleyişin en büyük ikna ve ispat yoluysa mucizeler olmuştur. Mucizelerin bireyi ve toplumu ruhsal yönden derinden etkilediği, üstün güce itaate yönlendirdiği ifade edilebilir. Bu çerçevede mucizelerin ikna, ispat ve eğitime gibi roller üstlendiği söylenebilir. İşte bu yönelimin aynısını *Saltuk-nâme*’de de görmekteyiz. Sarı Saltuk peygamberlerle özdeşleşen kimi mucizeleri şahsında bir keramet olarak sergileyerek İslam’ı öğretmeyi, Müslümanlığı yaymayı, Allah’ın bir ve tek olduğunu göstermeyi gaye edinir ve gayrimüslimleri bu yönde eğitime eğilimi içine girer.

Mucize olgusu etrafında değinilmesi gereken kavramlardan biri de keramettir. Keramet dini ve şeri çerçevede bir sufi veya velinin duyular ve akıl yoluyla bilinmesi mümkün olmayan hususları, keşif, ilham ve feraset ile bilmesi, çözmesi ya da akıl ve duyularla açıklanamayacak çeşitli olay ve durumlar (uçmak, bilinmeyi bilmek, zihin okumak, gelecekte haber vermek vs.) sergilemesi, manalarına gelir. Keramet Allah’ın salih ve takva sahibi müminlere bir ikramı veya lütfu olarak görülebilir (Uludağ, 2008: 59-78). Keramet, Allah’ın iradesiyle veli kullarının şahsında tecelli eden olağanüstü durum ve fillerin tümüdür. Kul, burada sadece zuhur mahali durumundadır (Selvi, 1990: 191). Süleyman Uludağ

İslam uleması ve mutasavvıfların keramete bakışını mucize etrafında açıkladıklarını belirtir. Bu görüşe göre keramet veliye değil onun tabi olduğu nebiye bağlıdır. Yani bir nebiye tabi olan ve onu örnek alan takva sahibi kulda ortaya çıkan keramet, tabi olunana nebinin bir mucizesi olup veli kişide zuhur etmesi sebebiyle keramet adını alır. Böylece keramet velilerin tabi oldukları nebilerin devam eden mucizeleri olarak görülebilirler. Uludağ'a göre bu minval üzere değerlendirildiğinde mucize ile keramet arasında bir fark yoktur. İkisi de harikulade işlerdir. İkisini de yaratan Allah'tır. Ayrım sadece kimde tecelli ettiğindedir. Örneğin ateşin insanı yakması doğa yasasının gereğidir. Yakmaması ise yasanın delinmesi yani harikulade bir durumdur. Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında yanmaması mucize, diğer taraftan bunu bir veli kulun şahında vuku bulması ise keramettir. Bu iki durum arasında mahiyette hiçbir fark yoktur. Her iki olayın tabiat kanunu karşısında imkân ve vuku durumu aynıdır. Birini kabul diğerini ret mümkün değildir. Aradaki en büyük ayrım birinin peygamber diğerinin veli kul olmasına dayanmaktadır (Uludağ, 2008: 108-113). Kuşeyri'ye göre keramet, peygamberlik iddiası olmayan faziletli olarak adlandırılan kişilerin şahıslarında vuku bulur. Tabiat kanunları bunları açıklamaya kâfi gelmez ve aciz kalır. Bu yönüyle mucizeyle ortak bir noktada buluşurlar. Yani keramette tıpkı mucize gibi harikulade bir iştir. Kuşeyri, İmam Ebu Bekir b. Furek'ten naklen mucize ve keramet arasındaki farkı ise şöyle açıklar: Mucize bir davanın sadakatının delili için gereklidir. Mucize gösteren kişi peygamber olduğunu iddia ediyorsa mucize onun sözüne sadakatini gösterir. Eğer olağanüstü böyle bir durum veya olayın sahibi velayete işaret ediyorsa bu durum da onun veli kul ve sadık olduğunu gösterir, o zaman bu iş, olay ve durumlar keramet ismini alır. Velinin kerameti mucize cinsinden bir olay olsa dahi ikisi arasında zikredilen bu farktan ötürü ona mucize denmez (Kuşeyri, 2009: 173-178). Evliya veya veli kul olmanın en büyük delillerinden biri kerametlerdir. Veli kulların olağanüstü bir güçle desteklendikleri düşüncesi onlar etrafında çeşitli menkıbelerin vücut bulmasına ön ayak olmuştur. Bu kişilerin tayy-ı mekân, tayy-ı zaman, su üzerinde yürümek, insanların kalplerinden

geçeni bilmek gibi olağanüstü haller sergilediklerine inanılır. Tüm bu olağanüstü hallere keramet adı verilir (Polat, 2019: 23-45). Görüldüğü üzere mucize ve keramet kavramları iç içe geçmiş çeşitli yönlerden ayırma tabii tutulan olağanüstü hâl ve durumlar veya fiiller olarak tanımlanmışlardır. Mucize ve keramet arasındaki ilk ve en önemli fark ise olağanüstü fiilin kimde tecelli bulunduğu mevzusudur. Eğer peygamberlik iddiası olan ve bunu ispat için deliller gösteren kişi bünyesinde vuku bulursa bu mucize olarak tanımlanmış, peygamberlik iddiası olmayan salih veya veli kul olarak tanımlanan kişilerin şahsında vuku buluyorsa bu da keramet olarak adlandırılmıştır. Süleyman Uludağ'a göre mucizenin amacı ne ise kerametın de amacı aynıdır. Bu minval üzere mucizenin temel işlevlerinden biri de (ilki kafir ve müşrikleri dine davet mukabilinde hak dininin ispatı) Müslümanların imanını ve peygambere olan bağlılıklarını güçlendirmesidir. Kerametlerde tasavvuf yoluna girenlerin heveslerini kamçılar, şevkle yürümelerini sağlar, yola bağlılıklarının kuvvetlendirir, maneviyatlarını takviye eder (Uludağ, 2008: 109).

Yukarıda geçen tanımlar bağlamında mucize hususunda iki önemli noktanın ön plana çıktığı söylenebilir. Bunlardan birincisi aciz bırakmak, ikincisi meydan okumaktır. Mucizelerin zikredilen bu iki yönü onların mahiyetini ve çerçevesini çizmiştir. Çalışmanın merkezindeki kahraman Saltık Gazi'ye atfedilen kerametlerin genel olarak bu iki gaye etrafında vuku bulunduğu görülebilir. *Saltuk-nâme*'de Veli tipi özelliği gösteren Saltık Gazi'nin gerçekleştirdiği tüm olağanüstü fiiller, geçmiş dönemlerde farklı peygamberlerin insanları inanç hususunda ikna ve peygamberliklerini ispat için göstermiş oldukları mucizelerle büyük paralellik gösterdiği belirtilmelidir. Saltık Gazi'nin, peygamberlere has veya onlarla özdeşleşen mucizeleri, keramet mahiyetinde sergilediği, hatta neredeyse bütün peygamberlerin göstermiş olduğu mucizeleri kendi bünyesinde topladığı ifade edilebilir. Yukarıda da belirtildiği üzere Ebü'l Hayr-ı Rumi tarafından derlenen hikâyelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş olan *Saltuk-nâme*'de, kahramanın hayatı ve maceraları incelendiğinde onun, idealize edilmiş Gazi tipi, Alp tipi

ve Veli Tipi özellikleri sergilediği bu çerçevede birçok keramet gösterdiği gözlemlenmektedir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de yahut sözlü kültürde farklı peygamberlere atfedilen birçok mucizenin keramet şekliyle Saltık Gazi'nin şahsında tekrar vücut bulduğu söylenebilir. Çalışmada Saltık Gazi'nin hayatı özelinde peygamber mucizelerine yapılan göndermeler yani Saltık Gazi'nin eliyle gerçekleştirilen olağanüstü durum ve olaylar bu mucizelerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

2.Sarı Saltuk'un Kerametlerinde Mucize İzleri

Anlatı kahramanın doğumundan ölümüne kadar hayatının her safhasında büyük kerametler sergilediği bu kerametlerin muhteva itibarıyla peygamberlerin mucizeleriyle büyük benzerlik gösterdiği belirtilmelidir. "Sarı Saltuk, en azından etnik, lengüistik ve dinsel yönden çok çeşitli bir çevrenin destansı hagiografik hikayesi olarak değerlendirilebilir, ayrıca bu hikâyenin renkli ve çok kültürlü ortamın kendi kendine ürettiği bir anlatı olduğu fikri de kesinlikle caziptir... *Saltuk-nâme*'de gösterilen imaj her halükârda savaşçı-derviş ve kültürler arası geçiş yapan bir karakterdir." (Karamustafa, 2020: 223). Böylece tarihi, dini ve kültürel bir imaj ortaya çıkarılmış, destan kahramanın hem toplum tarafından sevilmesi kabul edilmesi hem de onun şahsında vuku bulan olay ve durumların ilahi bir kökene bağlanması gayesiyle kerametler mucizelerle desteklenmiştir. Sarı Saltuk, gösterdiği kerametler ve verdiği mücadele etrafında tam bir İslam misyoneri olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple onun hayatı etrafında teşekkül eden *Saltuk-nâme* eserinde hem kendi dini ve kültürüne dair hem de farklı din ve kültürlerle dair izler görmek mümkündür. Bu çerçevede Sarı Saltuk, seyyid, sultan-ı evliya gibi unvanlarla anılmış, dört kitabı ezbere bilen bir din adamı vasfını kazanmıştır. Anlatı boyunca nakledilen dini kıssalar bu eserin mahiyetini ve eserin hem içerik hem olay örgüsünün şekillenmesinde nelerin rol oynadığını bariz bir şekilde göstermektedir. Kemal Yüce'ye göre eserin bu tarzda şekillenmesindeki sebep Sarı Saltuk'un diğer din ulularının (peygamber, veli, evliya vd.) fonksiyonlarına benzer fonksiyonlara sahip olması yatar. Anlatıda yer alan Saltuk'un Yunus peygamberi kurtaran balıkla münasebeti, Saltuk'un Nil nehrini geçerken yaşadığı harikulade olayların Musa peygamberin

Kızıldeniz'i geçerken yaşadığı olaylarla ilişkisi bu durumun bariz yansıması olarak görülebilir. Yüce'ye göre Saltuk'un hayatı etrafında şekillenen hikayelerin bir kısmı İslami kıssalarla iç içe geçmiş, onlar etrafında şekillenmiş, olay ve durumlar bazen kısmen değiştirilmiş bazen de doğrudan Saltuk'un şahsına münhasır kılınarak aktarılmıştır. Tüm bunlar anlatının İslami kıssaların tesiri altında kaldığını ve peygamber mucizelerinin Sarı Saltuk'a mal edilmesi şeklinde aksettirildiğini göstermektedir (Yüce, 1987: 101-160). Bu kerametlerin başında Saltuk Gazi'nin hayvanlar, cinler vd. varlıklarla konuşması onları hakimiyeti altına alması, suda yürümesi, ateşte yanmaması, suda boğulmaması, ölüleri diriltmesi gelmektedir. Bu çerçevede verilecek ilk örnek dil kerameti ve varlıklara hükmetme gairesidir. Hz. Süleyman'ın çeşitli varlıklara onların diliyle hitap etmesi ve onları yönlendirme hususunda büyük mucizeler göstermesi kaynaklarda yer almaktadır. Hem *Kur'ân*'da hem de peygamber mucizelerinin aktarıldığı sözlü-yazılı diğer kaynaklarda Hz. Süleyman'ın insan, cin, melek, hayvan ve bitki aleminden her türden yaratılmışın dilini bildiği ve onlara kendi diliyle hitap ettiği ve onlara hükmettiği belirtilmektedir. Neml suresinde geçen "Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı; hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevk ediliyordu." (el-Neml 27/17) ayeti Süleyman peygamberin bahsi geçen varlıkların dilini, tabiatını bildiği ve onlarla konuşarak onlara hükmettiğinin delil olarak gösterilmiştir. Yine aynı surede geçen "Nihayet Karınca vadisine geldiklerinde, bir karınca şöyle dedi: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin. Onun bu sözünden dolayı Süleyman neşeyle gülümsedi." (el-Neml 27/18-19) aynı surenin devamında "Süleyman kuşları gözden geçirdi ve Hüdhd'ü niçin göremiyorum; yoksa kayıplara mı karıştı? diye sordu. Ya bana açık bir gerekçe getirir veya onu şiddetle cezalandırırım ya da onu -boğazlarım! Çok geçmeden Hüdhd gelip dedi ki: Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe halkından sana kesin bir bilgi getirdim." (el-Neml 27/20-22) ve cinlerle konuşması "Cinlerden bir ifrit, sen makamından kalkmadan önce ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter, ben güvenilir biriyim dedi." (el-

Neml 27/39) vb. hadiseler Süleyman peygamberin çeşitli varlıkların dillerini bildiğini ve onlara hükmettiğini göstermektedir. Keza geçmiş dönemlerde kaleme alınan ve peygamber mucizelerinin aktarıldığı kaynaklarda ayetlerde geçen mucizelerin ayrıntılı aktarıldığı hikayeler sıklıkla tekrar edilmiştir. Bu anlatılarda Süleyman peygamberin rüzgarla konuştuğu ve onu emri altına aldığı, bütün kuşların dilini bildiği ve onlarla istişarelerde bulunduğu, şeytan ve cin taifesiyle kendi dillerinde konuşarak onları emri altına aldığı aktarılmaktadır (Çakır, 2015: 153-157). Kaynaklarda Hz. Âdem'in cennetten kovulduktan sonra dünyaya gönderildiğinde, yeryüzünde dolaşırken birçok hayvanla konuştuğu, onların dilini anladığı ve onların diliyle onlara hitap ettiği belirtilir. Aynı durumun Hz. Âdem özelinde olduğu da kaynaklarda aktarılmakta ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Adem'in bütün varlığın ismini, vasıflarını, dilini bildiği, cinlerle ve melekelerle konuştuğu ifade edilmektedir (Köksal, 1995: 33). Yine Hz. İshak'ın hayatı etrafında aktarılan kıssalarda, onun da çeşitli hayvanlarla konuşma mucizesine yer verilmiştir; Hz. İshak, halkını hak dine davet etmiş onlarda peygamberden bir mucize istemişlerdir. Hz. İshak bunun üzerine vahşi bir kurtla konuşmuş (bazı kaynaklarda ceylan, keçi ve tilki ile konuştuğu aktarılmıştır) ona hitap etmiş ve halkın istediği mucizeyi sergilemiştir (Çakır, 2015: 131). Hz. Süleyman'ın hayatında da bu dil mucizesine rastlamak mümkündür. Kaynaklar, Süleyman Peygamber'in, özellikle hayvanlara ve cinlere hükmetmesi hadiseleri ile meşhur olduğunu aktarır. Onun bütün hayvanların dilini bildiğini, bununla birlikte büyük bir cin ordusunun olduğunu ve onlarla da kendi dilleriyle konuştuğunu belirtir. Son olarak Hz. Muhammed'in hayatı etrafında bu dil mucizesinin çeşitli yansımalarını görmek mümkündür. Peygamberin hayatı etrafında şekillenen kıssalarda onun çeşitli hayvanlar ve nesnelere konuştuğu ifade edilmektedir. Örneğin Hz. Muhammed'in cinlere Kurân okuyarak onlara hitap etmesi ve cinleri İslamiyet'e davet etmesi hadisesi bu anlamda büyük önem arz eder. "Hz. Peygamber değişik zaman ve mekânlarda cinlere vahiy tebliğ etmek için Kur'an okurdu. Bir gün Abdullah b. Mes'ûd'la birlikte Hacûn yakınlarında bir yere gittiklerinde toprağa bir çizgi çekerek ondan bunu aşmamasını

istemmiş ve çizginin ilerisinde cinlere Kur'an okumuştur." (Ezraki'den akt. Sezikli, 2004: 271-272). İslam'ı reddeden ve mucize görmek isteyen bir Yahudi'ye mucize göstererek ağaçla konuşması ve ağacın peygambere şehadet etmesi, yine Hz. Muhammed'in çeşitli hadiseler etrafında geyikle, kelerle, kurtla, deve ile konuşması, dil etrafında vuku bulan çeşitli mucizeler olarak gösterilebilir (Efendi, 2009: 1012-1020). Tüm bu mucizeler, Saltık Gazi'nin şahsında da hemen hemen aynı şekilde karşılık bulmuştur. Kahramanın her dili bildiği, cinlere hükmettiği, cinleri binek olarak kullandığı, hayvanlarla konuştuğu gibi birçok keramet sergilediği gözlemlenmektedir. Eserin çeşitli yerlerinde bu mevzu hakkında şu bilgiler aktarılmıştır; Şerif dört kitabı okur ve on iki dili bilir, Şerif on iki dili yazıp okur, garip yaradılışlı Nimten halkının dilini anlar ve o dili ile konuşur, yetmiş iki türlü dili Allah'ın faziletiyle yazar ve okur. Saltık Gazi Destanı'nda kitabın daha baş sayfalarında Şerif'in anladığı yahut konuşabildiği dil sayısına dikkat çekilmiştir. Bu sayı başlangıçta 12 olarak verilse de daha sonra 72 dili yazıp okuduğu aktarılmıştır. Eserde yapılan bu dil vurgusunun sebebi, kitabın geneli göz önüne alındığında daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü Saltık'ın gaza ruhuyla hemen hemen gitmediği yer, muhatap olmadığı kavim, mücadele etmediği varlık türü kalmamıştır. Bu mücadele sırasında karşısına çıkan bütün varlıkların dilini bilme ve onlara hitap etme, eserde karşımıza çıkan en büyük kerametlerden biri olma özelliğine sahiptir. Bu mucizenin bir başka yansıma şekli ise Saltuk'un hayvanlarla konuşması, olağanüstü varlıklara (cin vs.) hükmetmesi ve onlarla sohbet edip dost olması olarak görülebilir. Bu doğrultuda eserin müşterek yerlerinde Saltık'tan yardım isteyen yahut çeşitli vesilelerle onunla konuşan hayvanlar aktarılmıştır. Bu hususta peygamber mucizelerine yapılan atıflar şunlardır; Şerif'in Kaf Dağı'nda Simurg'la sohbet etmesi, timsahlarla konuşması, yılanlarla konuşması, yılanların Saltık'tan yardım dilemesi, cin ordularıyla konuşması, cin ordularına hükmetmesi ve onları hizmetine alması, Kaf Dağı'nda cin ordusunun Saltuk'a yardıma gelmesi, Menhucer'in duasını okuduğunda 400 bin kişilik cin ordusunun yanında hazır bulunması vb. (Demir ve Erdem, 2007: 26-507). Okurların

dikkatine sunulan Saltık'ın meleklerle konuşması ve onlarla devamlı görüşmesi hadisesi de bu anlamda önem arz eder. Saltık Hz. Ali'nin kabrini bekleyen meleklerin reisiyle görüşür ve onunla sohbet etmeye başlar. Peygamber kıssaları, *Kur'ân-ı Kerîm* ve hadisler göz önüne alındığında peygamberlerin çeşitli sebeplerle meleklerle konuşması, bu durumun bütün peygamberlerin genelinde vuku bulan bir mucize olduğu ortaya çıkarmaktadır. Meleklerle görüşme, konuşma şeklinde zuhur eden bu mucizelerin yansımasının aynı şekilde Saltık Gazi Destanı'nda da vuku bulduğu ifade edilebilir. Yukarıda aktarılan tüm bu durumların, Saltık'ın dil hususunda nasıl bir mucizeye sahip olduğunu göstermesi açısından mühimdir. Onun sahip olduğu bu olağanüstü halin peygamber kıssalarının bir yansıması olduğu ifade edilebilir.

Saltık'ın hayatı etrafında vücut bulan olağanüstü fillerden biri de onun toprağa ve rüzgâra hükmetmesi ve onları istekleri doğrultusunda kullanmasıdır. Saltuk üstüne gelen azgın kavmi durdurmak için yerden bir avuç toprak alır, onu havaya serper ve büyük bir rüzgâr çıkarır, rüzgâr ve toprak birleşerek kavmi helak eder. Saltık'ın bu kudretinin izlerini yine birkaç peygamberin kıssalarında bulmak mümkündür. Örneğin Hz. İdris'in kum tanelerine hükmetmesi ve onlarla konuşması, Hz. Hud'un rüzgâra hükmederek, onları istediği gibi yönlendirmesi, Hz. Davut'un savaşlarda rüzgârı emri doğrultusunda kullanması, Hz. Muhammed'in, Bedir Savaşı'nda toprakları düşmanın gözüne serpmesi ve toz dumanı oluşturması bu konudaki mucizelerden birkaçıdır (Çakır, 2015: 25/175, Köksal, 1995: 75/225). Saltık'ın hayatı etrafında yansıtılan bir başka keramet rüya ilmidir. Saltık, eserde hem salih rüyalar görme hususunda maharet sahibidir hem de insanların gördüğü rüyaları dosdoğru tabir etme hususunda da çok yeteneklidir. Müellif onun bu özelliğine devamlı atıf yaparak nasıl bir keramete sahip olduğunun altını çizer. Buna en güzel örnek azılı bir düşman ve azılı bir kâfir olan Alyon'un rüyasının Saltık tarafından yorumlanmasıyla verilmiştir. Burada Saltık'ın görülen rüyayı tam manasıyla yorumlaması ve rüyanın yorumladığı gibi çıkması, Saltık'ın sayesinde Alyon'un İslamiyet'i seçişi aktarılır: Şerif, Alyon 'un rüyasını dosdoğru yorumlamış, yaptığı yorum aynı şekilde gerçekleşmiş ve Şerif'in

rüya ilmine ne kadar vakıf olduğu görülmüştür (Demir ve Erdem, 2007: 34-459). Peygamber kıssalarında rüya ilmine sahip ve bu yönüyle büyük mucizelere imza atan en önemli peygamberin Hz. Yusuf olduğu vurgulanmaktadır. Hz. Yusuf'un özellikle zindanda kaldığı sırada mahkûmların rüyalarını tabir etmesi ve bu tabirlerin çok geçmeden gerçekleşmesi onun ününü kralın sarayına taşımıştır. Ardından görülen bu kıtlık rüyasını kimsenin yorumlayamaması üzerine kralın Yusuf'un bu ilminden haberdar olması, Yusuf'un bu rüyayı da dosdoğru yorumlamasıyla birlikte Mısır azizliğine kadar yükselmesi aktarılmaktadır (el- Yusuf 12/40-49). Hz. Yusuf'un ve Saltık'ın rüya ilmine vakıf olmalarının bu bağlamda büyük benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

Şerif'in hayatında karşılaştığımız kerametlerden biri de onun ateşle imtihanıdır. Anlatıda Şerif'in birkaç kez ateşe atıldığı ve yanmadığı okurlara aktarılmıştır: Şerif'i bir türlü öldüremeyen tekürün büyük bir ateş yakması ve onu ateşe atması fakat gayrimüslim halkın onu günlerce ateşte yakmalarına rağmen Saltık'ın ateşte yanmaması, Müslüman olması için ondan keramet isteyen tekürün şart koşması ve yakılan ateşe Saltık'ın atılması fakat Saltık'ın yanmaması olayları bu olağanüstü fiillerin vuku bulunduğu durumlardan birkaçıdır. Keramet, velayet veya mucizat sahibi dini kişiliklerin ateşle imtihanı Hz. İbrahim'in hayatında karşımıza çıkmaktadır: Hz. İbrahim, Nemrut halkının putlarını kırar ve büyük putun bunu yaptığını söyler bunun üzerine de Nemrut büyük bir ateş yakılmasını emreder. Yakılan bu büyük ateşe atılan Hz. İbrahim, hikmet-i ilahi ile yanmadan kurtulur (el-Ankebut 29/24. el- Enbiya 21/68-69). Hz. İbrahim'in ateşte yanmadığı hadise sözlü ve yazılı birçok kaynakta da hikayeleştirilmiş ve yüzyıllar boyunca dilden dile dolaşmıştır. Saltık Gazi'nin hayatında da Hz. İbrahim'in bu mucizesine yer yer atıflar yapıldığı, Hz. İbrahim'e verilen bu mucizenin Saltık'ın hayatına aksettiği görülebilir.

Saltık'a atfedilen bir başka keramet ise ölüleri diriltmesi ve kabir ehliyle konuşması olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde Saltık Gazi hem ölüleri ona şehadet etmeleri için diriltmiş hem de çeşitli vesilelerle ölülerle konuşmuştur. Büyük dedesi Hz.

Muhammed'in kabrine giderek herkesin duyacağı şekilde onunla sohbet etmesi, mucize görmek isteyen halkın isteği üzerine ölüleri diriltmesi, Saltık'ın haksız yere öldürülen genci çeşitli dualarla diriltmesi bu kerametlerden bir kaçıdır. Bu hususta kıssalarda en çok adı zikredilen peygamber Hz. İsa olmuştur. Çeşitli kaynaklarda Hz. İsa'nın özellikle bu yönüne dikkat çekilmiş, onun ölüleri dirilttiği ve onların kendi dinine olan şahadetlerini bir mucize olarak halka gösterdiği belirtilmiştir. "Keza ben anadan doğma amayı ve abraşı iyileştirir, hatta Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim..." (el- Al-i İmran 3/49), "Düşün ki sen, benim iznimle anadan doğma amanın gözünü açıyor, abraşı da iyileştiriyordun. Düşün ki sen, benim iznimle ölüleri kabirden diri olarak çıkarıyordun." (el- Maide 5/110) ayetleri bu hususta Hz. İsa özelinde ölülerin diriltirme hadiselerini göstermektedir. Saltık Gazi Destanı'nda, kahramanın hayatının çeşitli peygamberlere bahşedilen mucizelerle ilişkilendirilmesinin yanında, bazen çeşitli peygamberlerin bizzat yaşadığı olayların Saltık'ın hayatıyla özdeşleştirildiği de görülmektedir. Örneğin; Saltuk'un Habeş diyarında bir puthaneye girerek putları parçalaması ve bunu yapanı sorduklarında en büyük putun yaptığını söylemesi, Şerif'in kilisenin içindeki putları tek tek kırması ve baltayı en büyük putun boynuna asarak, bunu onun yapığını söylemesi (Demir ve Erdem, 2007: 58-526) gibi olaylar Hz. İbrahim'in Nemrut zamanında puthaneye girerek bütün putları kırması ve bunu yapanı sorduklarında kırılmayan tek büyük putun bunu yaptığını ifade etmesi ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Hz. İbrahim'in putları kırıp baltayı en büyük putun boynuna asma (el- Saffat 37/88-92). İki kıssa etrafında bir peygamberle bir velinin hayat hikâyelerinin kesiştiğini görmek mümkündür. Saltık özelinde karşımıza çıkan diğer bir keramet; onu kılıcın kesmemesi hadisesidir: anlatıda Saltuk'u namaz kılarken kılıçla öldürmek isterler fakat onu kılıç kesmez. Bu durum bizi *Kur'ân'*da zikredilen Hz. İsmail kıssasına götürmektedir. *Kur'ân-ı Kerîm'*de adak adadığı için oğlunu Allah'a kurban etmek isteyen Hz. İbrahim'in bıçağı oğlu İsmail'in boğazına sürdüğü fakat bıçağın onu kesmediği aktarılmaktadır. Saltık etrafında şekillenen yukarıdaki hadisede

(el- Saffat 37/101-103) Allah'ın Hz. İsmail'in kurban edilmesi ve bıçağın onu kesmemesi ile bir benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Anlatıda Saltık Gazi'ye atfedilen bir başka olağanüstü fiil ise onun zaman ve mekânın ötesine geçmesi olarak gösterilebilir. Örneğin; darda kalan bir kulun dua etmesiyle, Şerif'in zaman ve mekân kavramlarından sıyrılarak o kulun yardımına yetişmesi önem arz eder. Saltık'ın hayat macerası ve bu maceralar sırasında onun özelinde gerçekleşen olağanüstü fiiller bunlarla sınırlı kalmamıştır. Hz. Musa'nın hayat öyküsüne atıflar yapılmış ve bunlar benzer şekilde Saltık'ın hayatına uyarlanmıştır denebilir. Bu durum eserde iki yerde karşımıza çıkmaktadır: Şerif'in sandık içine konularak denize atılması ve onun denizde boğulmaması, Saltuk'un ölmesi amacıyla taştan sağlam bir sandığa koyulması ve denize atılması. Bu anekdotlara bakıldığında iki önemli göndermenin yapıldığı söylenebilir. İlki yukarıda da zikredildiği üzere Hz. Musa kıssası, ikincisi denizde boğulmama mucizesidir. Keza Firavunun zulmüyle karşı karşıya kalan Hz. Musa'nın annesi, oğlunu bir sandığa koyar ve sandığı Nil nehrine bırakır. Hz. Musa Allah'ın yardımıyla ölmez ve kurtulur (Efendi, 2009: 7-103). Bu vakaların küçük bir farkla Saltık'ın hayatına yansıdığı görülmektedir. Bu farklılığın Saltık'ın bebekken denize bırakılmaması olduğu ifade edilebilir.

Şerif'in deniz yolculuğunda ayağının suya batmaması ve su üstünde yürümesi, topraktan su çıkarması, atıyla deniz üstünde batmadan yürümesi ve yolculuk etmesi, karada ve denizde vasitasız gezmesi hususları anlatıdaki önemli olağanüstü hallerin başında gelir. Fakat anlatıda Saltuk'un seferlerinden birinde, bir balığın onu denizde boğulmak üzere iken kurtarması hadisesi aktarılır. Bu durum *Kur'ân*'da geçen Yunus peygamber kıssasını hatırlatmaktadır. Kıssada Hz. Yunus, halkını terk ederek bir gemiye biner ve gemidekiler onun günahkâr olduğunu söyleyerek onu denize atarlar. Allah'ın görevlendirdiği bir balık onu içine alır ve Yunus peygamberi ölümden kurtarır (el- Saffat 37/139-148). İki olayın aynı olgu etrafında şekillenmesi bu iki hadise arasındaki benzerliği gün yüzüne çıkarmaktadır. Görüldüğü üzere Yunus peygamberin hayatında vuku bulan bu hadise bir keramet

hüviyetine büründürülerek veli kul olarak adlandırılan Saltık Gazi'nin şahsında tekrar yaşatılmıştır.

Saltık'ın kerametlerinden biri de onun şifa dağıtması olarak görülebilir. Anlatıda Saltık'ın ağzının barını (tükürük) kör bir adamın gözlerine sürmesiyle adamın gözlerinin açılması, burunlarını ve kulaklarını kestiği insanlara dua etmesi ve onlar iyileşmeleri; şifa verme, iyi etme kerametleri etrafında şekillenen olaylardır. Bu konuda karşımıza çıkan ilk peygamber ise Hz. İsa'dır. Kaynaklarda Hz. İsa'nın dua ile hastalara şifa verdiği aktarılmaktadır. Hz. Muhammed'in de eliyle ve tükürüğüyle insanları iyi etmesi, gözleri kör olan bir sahabenin gözlerini tükürüğüyle yahut dua ile açması bu hususta önemli ayrıntılar sunmaktadır (Köksal, 2015: 300-345). Şifa mucizesi bağlamında Saltık'ın hayatında da bu izler görmek mümkündür.

Saltık Gazi'nin eserde sergilediği bir başka keramet ise onun su ile olan münasebeti etrafında şekillenmiştir. Saltık imana gelmek isteyen insanlara bir keramet göstermek yahut halkı kıtlıktan kurtarmak için yerden çeşitli şekillerde suyu çıkarmıştır. Bu durum anlatıda farklı yerlerde birkaç defa tekrarlanmıştır: Şerif'in asasını yere vurmasıyla yerden su çıkması Şerif'in asasıyla dağa vurması ve dağdan pınar fişkırması Saltık'un ellerini yere vurmasının ardından yerden su çıkması, ondan keramet isteyen halka elindeki mızrağı yere vurarak su çıkarması, Saltık'ın çölde elinin değdiği yerden su çıkması kıtlık olan bir şehirde halkın Müslüman olması karşılığında asasını yere vurarak 12 yerden pınar çıkarması (Demir ve Erdem, 2007: 277-491). Su, etrafında gelişen bu keramet birçok peygamberin hayatından izler taşımaktadır. Öyle ki insanlığa dini öğretmek için gelen peygamberlerin hayatları yahut onlar etrafında gelişen kıssalar gözden geçirilecek olursa birçoğunun yerden, taştan, dağdan su çıkarması etrafında çeşitli mucizeler gösterdikleri ifade edilebilir. Bu mucizelerden bazıları şöyle sıralanabilir: Hz. Âdem yoldan sapanları imana getirmek için elini sürdüğü kayadan su çıkarması, Hz. Nuh'un kuraklık yaşayan kavmi elini toprağa vurarak suya kavuşturması, Hz. Salih'in kuraklıktan kavrulan halkına kayadan su çıkarması, Hz. Eyyüp'ün topuğunu toprağa vurarak şifalı bir su çıkarması, Hz. Musa'nın taştan 12 pınar su çıkarması bunlardan

birkaçıdır sadece (Çakır, 2015: 13-271). Su etrafında vuku bulduğu ifade edilen bu mucizeler Kurân'da yer almasa da İslamiyet'in sonraki yıllarında kaleme alınan ve peygamber mucizelerine atıf yapan eserlerde kendine yer bulmuştur. Bu bağlamda Saltuk Gazi'nin hayatı etrafında teşekkül eden kerametlerin, sadece Kurân'da yer alan mucizelerle benzerlik göstermediği sonraki dönemlerde kaynaklarda aktarılan çeşitli mucizelerle de ortak yönlerinin bulunduğu ifade edilmelidir.

Peygamberlerin Allah'ın seçilmiş kulları olduğu ve gerek dualarının gerekse beddualarının hemen kabul olduğu, peygamber kıssalarında sıklıkla ifade edilmektedir. Peygamberlerin genelinde vücut bulan bu ihsan ve mucize, Saltık'ın hayatına da yansımıştır denebilir. Anlatının muhtelif yerlerinde Saltık'ın hem duasının hem de bedduasının geri çevrilmediği ve anında kabul gördüğü sıklıkla tekrar edilmiş ve onun bu olağanüstü yönüne dikkat çekilmiştir. Örneğin; Şerif'in bedduasıyla sözünden dönen kadının taş kesilmesi, çobanların, koyunların ve köpeklerin onun bedduasıyla taş olması, cazuların, Saltuk'un ettiği beddua ile taş kesilmesi, Şerif'in bedduasıyla tekürün suda boğulması vb.

Saltık'ın hayatındaki hadiselerde belirgin bir şekilde Hz. Musa'ya bahşedilmiş mucizelerin izlerini görmek mümkündür. Onlardan biri de Şerif'in elindeki mızrağı okuduğu dua ile yedi başlı ejderhaya çevirmesi ile ilgilidir. Şerif, kâfir kalesine hücum ederken elindeki mızrağı yere atar, bir dua okur ve sopaya üfürür, o mızrak yedi başlı ejderha olur ve bununla kâfirlerin gönlüne korku salar, hücum eder. Bu mucizenin benzer versiyonunu *Kur'ân-ı Kerîm*'de anlatılan Hz. Musa kıssasında da görmekteyiz. "Bunun üzerine Mûsâ, asasını attı, bir de ne görsünler, asa açıkça kocaman bir yılan olmuş." (el, Şu'ara 26/32) Hz. Musa, firavunun sihirbazlarıyla karşı karşıya gelir ve elindeki asayı yere atar, asa yedi başlı ejderhaya/yılana dönüşür ve ona inanmayan sihirbazların ortaya attıkları yılan şekline dönüşmüş asaları yutar. Görüldüğü gibi asanın yılan/ejderha şekline dönüşmesi mucizesi benzer şekilde bu anlatıda da vuku bulmuştur.

Saltık'ın macerasında ortaya çıkan kerametlerdeki Hz. Musa tesiri sadece bununla sınırlı değildir. Saltık'ın hayatı etrafında teşekkül eden olağanüstü hal ve durumlara Hz. Musa'nın hayatı ve mucizeleri çeşitli şekillerde tesir etmiştir. Bunlar sırasıyla şöyle aktarılabilir: Saltuk, Edirne'de dinlenirken gaipten bir sesin ona hitap etmesi; yani yaratıcının bizzat onunla konuşarak onu uyarması. Bu durum Hz. Musa'nın Tur Dağı'nda Allah ile aracısız konuşması ve onun bu olaydan sonra "Kelimullah" lakabıyla anılması mucizesiyle örtüşmekte ve her iki örnekte de yaratanın bizzat kullarıyla konuşması aktarılmaktadır. Yine eserde geçen denizi ikiye bölme ve denizden geçme vakalarında Hz. Musa'nın mucizevi hayatının izler görülebilir: Saltuk'un Müslüman halkı kurtarmak için denize girmesi ve o halkla birlikte denizden hiç ıslanmadan geçmeleri, Saltık'ın asasıyla denize vurması ve denizi ikiye bölmesi, Saltık'ın Semend-i Sebz'e bindiğinde denizin ikiye bölünmesi ve Saltık'ın oradan geçmesi hikâyelerinde güçlü bir Hz. Musa'nın harikulade olaylarının tesiri görülmektedir. Öyle ki firavunun zulmünden kaçan Hz. Musa ve kavmi Kızıldeniz'in kıyısına gelirler ve Hz. Musa asasıyla denizi ikiye böler ve halk boğulmadan karşıya geçer. Yukarıda aktarılan iki mucizenin de bu yönleriyle büyük benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Son olarak eserde geçen Saltuk'un başının üstünde seccadesinin asılı kalması ve onu türlü kötülüklerden koruması mucizesinde de Hz. Musa kıssalarının tesiri olduğu söylenebilir. Kaynaklarda Hz. Musa'nın başının üstünde de bir bulutun devamlı bulunması ve onu koruması aktarılmaktadır. Bu iki kıssada sadece nesnelere değıştiği Saltık'ta seccadenin Hz. Musa'da bulutun onu koruduğu görülmektedir.

Saltık Gazi'nin hayatındaki en önemli kerametlerden biri de birçok peygamberin kuru, cansız ağaçları çeşitli şekillerde canlandırması ve yeşertmesi mucizesidir. Anlatıda Saltık eliyle kurumuş ağaçları okşar ve ağaçlar yeşerir şeklinde aktarılan bu kerametın izlerini birçok peygamber kıssasında da aynen görmekteyiz. Hz. Âdem'in elini dokundurduğu ağaçları yeşertmesi ve yürütmesi, Hz. Nuh'un dine davet ettiği halkın mucize istemesi üzerine kurumuş ağaçlara elleriyle dokunması onları canlandırması ve yeşertmesi, Hz. Lut'un kavminin, isteği üzerine

kurumuş bahçeleri elleriyle yeşertmesi vb. (Köksal, 2015: 29-258) Görüldüğü üzere birçok peygamberin hayatında kurumuş ve cansız ağaçların yeşertilmesi mucizesi Saltık'ın kıssalarında da aynen kendine yer bulmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği üzere müellifin, Saltık'a atfettiği olağanüstü işler sadece peygamberlerin mucizeleri olmamış zaman zaman peygamberlerin hayatlarını da öykündüğü görülmüştür. Onlardan biri de Saltuk'un kuyuya atılma hikâyesidir. Saltuk'dan kurtulma yolu arayan tekür onun kuyuya atılmasını emreder böylelikle Saltuk'un ölmesi için derin bir kuyuya atılması amaçlanır fakat Saltuk yine ilahi gücün yardımıyla orada meleklerle/cinlerle konuşur ve oradan kurtulur. Aynı vaka farklı bir şekilde Hz. Yusuf kıssasında karşımıza çıkmaktadır. Hz. Yusuf'tan kurtulmak isteyen kardeşleri onu ölmesi için bir kuyuya atarlar. Hz. Yusuf burada Cebrail ile görüşür ve ona hiçbir zarar gelmeden oradan kurtulur (el, Yusuf 12/10-15). Saltık Gazi'nin hayatı etrafında şekillenen bu kuyu hikâyesinde Hz. Yusuf kıssasının etkisinin olduğu söylenebilir. Birçok farklı peygamberin şahsında vuku bulan mucizelerin, Saltık'ın özelinde aktarılması, bunların ona atfedilmesi, kahramanın ne denli değerli ve özel bir soydan geldiğinin belirtilmesi açısından büyük önem arz eder. Eserde geçen melek ile Saltık arasındaki şu konuşma bu durumu özetler niteliktedir. Burada Kaf Dağı'na çıkan Saltık'ı gören melekler şaşırırlar ve ona buraya âdemoğlundan kimse çıkamaz sen İbrahim Halil (Hz. İbrahim) neslinden olmalısın derler, Saltık da onlara, kendinin Hz. Muhammed neslinden olduğunu söyler. Görüldüğü üzere yazarın nesil/silsile gerçeğini gözardı etmediği ve Hz. Âdem ile Hz. Muhammed arasında geçen diğer peygamberlerin hayatlarına ve mucizelerine de atıflar yaparak bunları Saltık'ın bünyesinde bir araya getirdiği ifade edilebilir. Saltık Gazi'nin hayatı ve maceraları etrafında teşekkül eden bu eserde Saltık'a atfedilen birçok keramette peygamber mucizelerinin izlerini görmek mümkündür. Eserde geçen *evliyanın her biri, bir peygamber seccadesinde oturtur, onun huyu ve ahlakı ile anılır* ifadesi evliyalara peygamberlerin çeşitli durumlarının ihsan edildiğini göstermektedir. Fakat bu durum Saltık Gazi'de biraz değişikliğe uğramış ve Saltık neredeyse yukarıda ismi anılan

bütün peygamberlerin gerek hayatlarıyla gerek mucizeleriyle özdeşleştirilmiştir. Müellif tarafında kurulan bu özdeşim, halkın muhayyilesinde çeşitli peygamber kıssalarının ne denli güçlü yer ettiğini göstermektedir. Sözlü/yazılı kültürde ve toplumsal hafızada yer edinen bu bilgi birikim Saltık Gazi Destanı'nda en canlı şekilde kendine yer bulmuş, anlatıyı işlevsel ve bir o kadar da ilgi çekici hale getirmiştir denebilir.

Sonuç

Yapılan bu çalışmada mucize ve kerametın benzer ve farklı yönler sıralanmış, mucize ve keramet arasında sıkı bir bağ olduğu belirlenmiştir. Destan kahramanının, göstermiş olduğu kerametler bağlamında anlatı türünün (gazavatnâme/destan) etkisiyle dini bir hüviyete büründürüldüğü bunun da peygamber mucizeleriyle desteklendiği gözlemlenmiştir. Kerametler, peygamber mucizeleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde peygamberlerin hayatları etrafında teşekkül eden olağanüstü hâl ve durumların, destan kahramanının hayatı ve fillerine büyük bir tesiri olduğu saptanmıştır. Mucize-keramet ilişkisi bağlamında olağanüstü olay ve durumların anlatıya dahil edilmesinde peygamber kıssalarını bilmenin etkisi ve bunu ustaca sözlü-yazılı kültüre dahil etme büyük bir rol oynamıştır. Bu bağlamda halkın muhayyilesinde sevilen bir kahraman tipi oluşturma, bunu sağlarken onun şahsında doğaüstü olayları kahramanın şahsına münhasır kılma ve kerametleri mucizelerle benzeştirme, peygamber kıssalarında geçen olay ve durumları değiştirip dönüştürerek idealize edilmiş kahramanın hayatına uyarlayarak kahramanın yüceliğini pekiştirme gibi gayeler etrafında hareket edildiği söylenebilir.

Türklerin cihan hakimiyeti fikri doğrultusunda askeri özelliklerinin ön plana çıkması ve toplumsal düzen içinde hemen hemen her bireyin savaşçı özelliğe sahip olması alp kavramını gün yüzüne çıkarmıştır. Bu yönelim anlatılarda idealize edilmiş Alp tipi kahramanların yer almasına vesile olmuştur. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte Alp tipi yerini Gazi tipine bırakmış ve böylece Gazi tipinin merkezde olduğu birçok destan metni sözlü/yazılı kültür içinde kendine yer bulmuştur. İslamiyet'in

etkisiyle ortaya çıkan bir başka kahraman tipi ise Veli tipidir. Toplumun düşünce dünyasında hem maddi gücü ön plana çıkan yani savaşçı özellikleri doğrultusunda mücadele eden, kılıç kullanan, ok atan, at binen Gazi tipi hem de manevi yönden ilahi bir güçle desteklendiği düşünülen, kerametleriyle çeşitli ihtiyaçlara cevap veren Veli tipi kendine özgü ve kıymetli bir yer edinmiştir. Bu iki hüviyet, toplum nezdinde farklı bir konuma yükselmiş, böylece anlatılara konu edinmiştir. Bunların başında Saltık Gazi'nin hayatı ve maceralarının anlatıldığı eser olan *Saltuk-nâme* gelmektedir. Eser incelendiğinde Saltuk Gazi'nin hem bir veli hem de gaza ruhuna sahip bir savaşçı olduğu görülmektedir. O, Türk-İslam ülküsü doğrultusunda İslamiyet'i yayma gayesiyle, gerçek hayatta bir savaşçının sahip olması gereken tüm özellikleri şahsında bir araya getirmiş ve bu minval üzere mücadelesini ortaya koymuştur. Saltuk Gazi'nin bir diğer önemli yönü ise veli bir kul olma hüviyetidir. Bu bağlamda onun mücadelesinin sadece maddi düzlemde sürmediği, aynı zamanda manevi anlamda da bir savaş verdiği söylenebilir. Bu durum onu Veli tipi kahraman olma statüsüne taşımıştır. Böylece Saltuk Gazi'nin kerametlerinde peygamber mucizelerine yapılan göndermelerin izini sürme çerçevesinde Veli tipinin özellikleri incelenmiş, keramet ve mucize olguları tartışılmıştır. Mucizenin keramete dönüşümü Saltuk Gazi'nin hayatı etrafında değerlendirilmiştir. Yapılan incelemede Saltuk Gazi'ye atfedilen birçok keramette peygamberlerin maddi/manevi çerçevede göstermiş oldukları mucizelerin izini görmek mümkündür. Başta Kurân'ı Kerim olmak üzere peygamberler mucizelerinin anlatıldığı birçok farklı eserde yer alan olay, durum ve hadiseler benzer veya kısmen dönüştürülmüş şekliyle Saltuk'un maceralarında kendine yer bulmuştur. İslam inancında peygamberlerin dışında kimsenin mucize gösteremeyeceği gerçeği etrafında tüm bu harikulade işler bir tür keramet olarak adlandırılabilir. Saltuk Gazi'nin toprağa ve rüzgâra hükmetmesi, onları istekleri doğrultusunda kullanması, hayvanlarla konuşması, meleklerle görüşmesi, ateşle imtihanı ve ateşte yanmaması, ölüleri diriltmesi ve kabir ehliyle konuşması, onu kılıcın kesmemesi, zaman ve mekânın ötesine geçmesi, su

üstünde yürümesi, atıyla deniz üstünde yolculuk etmesi, karada ve denizde vasitasız gezmesi ona atfedilen kerametlerdir.

Anlatılarda Saltuk'un şahsında vuku bulan olağanüstü işler sadece peygamberlerin mucizeleriyle sınırlı kalmamıştır. Bunun yanı sıra peygamberlerin hayatlarının da öykündüğü görülmüştür. Böylece Saltuk, peygamberlerin hem hayatlarıyla hem de mucizeleriyle özdeşleştirilmiştir. Bu yönelimin en önemli sebepleri arasında kahramanın toplum içinde çok sevilmesi (Anadolu ve Balkanlar'da birçok yerde onun mezarının, makamının veya türbesinin bulunması bunun en önemli göstergelerindendir), halkın ona büyük bir değer atfetmesi ve peygamber kıssalarının sözlü/yazılı kültüre derin etkisi gösterilebilir. *Saltuk-nâme*'nin yazarı olan Ebû'l-Hayr-ı Rûmî anlatıları halkın arasında derlemiş ve bir araya getirmiştir. Bu durumun Saltuk'un hakkında efsanevi hikayelerin oluşmasına ön ayak oluşturduğu, peygamber kıssalarının tesiriyle de anlatılarda geçen olay ve durumların çeşitlenmesine ve zenginleşmesine vesile olduğu ifade edilebilir. Yapılan incelemede peygamber kıssalarında geçen mucizevi olayların benzer şekilde Saltuk'un şahsında toplanması bunun bariz örneğidir. Anlatı kahramanının toplum nezdinde mazhar olduğu değer onun gerçek hayatıyla menkıbevi hayatının iç içe geçmesine ön ayak oluşturmuş, anlatı geleneğinin tesiriyle de mucizeden keramete dönüşen vakıalar vücut bulmuştur. Böylece Saltuk, Gazi ve Veli tipi bağlamında harikulade filler ortaya koyan bir destan kahramanına dönüşmüştür.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (1987). *Saltuk-Nâme-1*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akalın, Ş. H. (1994). *Ebülhayr Rûmî*. TDV İslam Ansiklopedisi, 10, Ankara: Tdv Yayınları. 360-362.
- Bekki, S. (2014). *Arkaik Kahramanlık Destanları ile Saltuk-Nâme'nin Benzerlikleri Üzerine*. Edirne: Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu.

- Bulut, H. İ. (2020). *Mûcize*. TDV İslam Ansiklopedisi 30, Ankara: Tdv Yayınları. 348-351.
- Çakır, M. (2015). *Mu'cizeler Kitabı/Klasik Türk Edebiyatında Müstakil Mu'cizat Metinleri*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Demir, N., & Erdem, M. D. (2007). *Saltık Gazi Destanı*. Ankara: Destan Yayınları.
- Efendi, M. (2009). *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Huzur Yayınevi.
- Es-Serrâc, M. B. A. B. (2015). *Tuffâhul'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbâh*. İstanbul: Kitap Yayınları.
- Kaplan, M. (1996). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar / Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kapusuzoğlu, B., & Çam, M. (2018). *Balkanlarda İlk Müslüman Türk İskanının Öncüsü Sarı Saltık'ın Makamları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Karakaya, H. (2016). *Peygambere İman/Mucize ve Keramet*. İstanbul: Nebevi Hayat Yayınları.
- Karamustafa, A.T. (2020). Saltuk-Nâme'nin Merceğinden İslamlaşma Süreci. (Çev. K. Yavuz). *Gazi Türkiyat*, 27. 219-237,
- Karlığa, H. B. (1991). *Anâsır-I Erbaa*. Tdv İslam Ansiklopedisi. 3. Ankara: TDV Yayınları: 149-151
- Köksal, M. A. (1995). *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1943). *Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları*. *Bellekten*. Vol. Vıı/27.
- Kur'an-I Kerim Meâli. (2009). (Çev. H. Altuntaş & M. Şahin,). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kuşeyri, A. (2009). *Kuşeyri Risalesi* (Çev. D. Selvi). İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2020). *Sarı Saltık-Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü*. İstanbul: Kitap Yayınları.

- Okiç, T. (1952). Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 48-58.
- Polat, K. (2019). *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Selvi, D. (1990). *İslam'da Velayet ve Keramet*. İstanbul: Umran Yayınları.
- Sezikli, H. A. (2004). *Mescid-İ Cin*. Tdv İslam Ansiklopedisi. 29. Ankara: TDV Yayınları: 271-272.
- Turinay, N. (2014). *Balkanlarda Türk Tarihi Açısından Özgün Bir Deneme: Sarı Saltuk, Bogomiller ve Bogomilizm*. Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Sempozyumu, Köstence-Romanya.
- Uçkun, R. (2014). *Saltuknâme'de Sarı Saltuk Gazi'ye Atfedilen Kerametler*. Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs. Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (Tdkb).131-144
- Uludağ, S. (2008). *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Kerâmet*. İstanbul: Sufi Kitap
- Yüce, K. (1987). *Saltuk-Nâme'de Tarihi, Dini ve Efsanevi Unsurlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.